

אמר רב חסדא אמר רב: מזבח של שילה של אבנים היה.

תניא [נמי הכי]: רבי אליעזר בן יעקב אומר: מזה תלמוד לומר "אבנים — אבנים — אבנים" דכתיבי בקראי דכניית המזבח שלש פעמים, ללמדך ששלש מזבחות היו של אבנים — אחד של משכן שילה, ואחד של נוב וגבעון, ואחד שהיה בבית עולמים⁽⁴⁹⁾.

מתיב רב אחדבויי בר אמי: תניא אש שירדה מן השמים בימי משה לא נסתלקה אפילו בשעת מסעות מעל מזבח הנחושת אלא בימי שלמה, שעשה שלמה מזבח אבנים ונסתלקה האש לשם, ואש שירדה בימי שלמה על מזבח האבנים לא נסתלקה עד שבא מנשה וסילקה [כמבואר בגמרא סנהדרין דף ק"ג עמוד ב']. ואם איתא דהיה מזבח אבנים בשילה, כדברי רב, אם כן,

מאכילה בזמן שהמזבח פגום, וקדשים קלים נאכלים בזמן פגימת המזבח, ומאי דתניא בברייתא בשני מקומות קדשים נאכלים היינו גם קודם שיעמידו ליום את המשכן דהיינו כשהמשכן עומד כדינו, וגם לאחר שיפרקו הלויים את המשכן שפירקו את הקרשים ואת קלעי החצר ועדיין מזבח במקומו עומד, קדשי קדשים נאכלין, ואשמעינן הברייתא דנאכלים, ואע"ג שפירקו הלויים את הקרשים קדשים נאכלים, מהו דתימא איפסיל להו קדשי קדשים כשפירקו את הקרשים ביוצא דמקום אכילתן הוא רק בחצר המשכן, וכשיצאו משם נפסלין ביוצא, קא משמע לן דאין כאן פסול יוצא.

ואימא הכי נמי דיפסלו בכי האי גוונא ביוצא, אמר קרא "ונסע אהל מועד" ומהכא ילפינן דלא נפסלו ביוצא דאף על פי שנסע אהל מועד הוא⁽⁴⁸⁾.

שכינה שיש בחצר המשכן הרי היא תלויה בהמשכן, ואם מסיבה אחרת נתפרק המשכן, וכגון שהרוח גללה את היריעות, נפקע קדושת אהל מועד, וממילא נפקע גם כן קדושת החצר אף על פי שהקלעים קיימים, ואי אפשר להקריב באותו הזמן.

49. רש"י בסוגיין מפרש שר"א בן יעקב לא נתכוון לומר שחובה לעשותו של אבנים, אלא שהיה אפשר בשילה לעשות מאבנים, אבל אם רצו עושים מנחשת, וכבר הובא לעיל מהמכילתא [סוף יתרו] שהפסוק "ואם מזבח אבנים תעשה לי" הוא לחובה, אולם הרמב"ן מפרש שם שהכונה היא בבית הבחירה, ואם כן יתכן שר"א בן יעקב מודה שבבית המקדש הוא חובה בשל אבנים, וכמו שמשמע בגמרא לעיל

הפנים מאירות שמבריתא ראשונה כבר שמענו חידוש זה שאף על פי שנסע אהל מועד הוא לענין קדשים קלים, שהרי נאמר שם שמצורעים משתלחים ממחנה ישראל, הרי שקדושת מחנה ישראל קיימת במסעות, ולכן העמדנו בקדשי קדשים לומר שאף על פי שכבר נתפרק המשכן [כולו, לפירוש רש"י, או שהקלעים עדיין קיימים, להתוס'] עדיין קיימת קדושת מחנה שכינה.

48. הגר"ז [פרשת ויקרא] מפרש שנתחדש כאן רק שבשעת המסע הרי המשכן עדיין עומד בקדושת אהל מועד שהיה בו אף על פי שכבר נתפרק, כל זמן שעדיין הקלעים עומדים, ולכן יש גם כן קדושת מחנה שכינה בחצר ומותר להקריב אז, אבל בעיקר הדין, קדושת המחנה

של אבנים שעליו היו מקטירים.

רב פפא אמר: אושפיזא הוה נקיט היתה האש כולה מדלגת כאורח המדלג מהכא להתם, כך האש זימנין היתה הכא על גבי מזבח הנחושת וזימנין היתה הכא על גבי מזבח האבנים.

תנן התם במסכת מדות: בתחלה היה מזבח האבנים של שלמה כ"ח אמה על כ"ח אמה, ומתוך אותם כ"ח אמות מגרעים אמה מכל צד של מקום יסוד, ואמה מכל צד מקום הסובב, ואמה מכל צד מקום הקרנות, ואמה מכל צד מקום הילוך רגלי הכהנים, נמצא מקום המערכה כ' אמה על כ' אמה, **ובשעלו בני הגולה** ובנו בית שני הוסיפו עליו על המזבח ד' אמות מן הדרום וד' אמות מן המערב כמין גמא כמין גימל יונית כזו **והיה המזבח** כולו ל"ב אמה על ל"ב אמה ומקום המערכה כ"ד אמה על כ"ד אמה.

קשה, **מעיקרא**, עוד לפני שבנה שלמה, הוא **דאיסתלק** לה האש ממזבח הנחושת למזבח אבנים שבשילה!?

ומשנינן: רב הונא אמר רב **הוא דאמר כרבי נתן**. **דתניא:** רבי נתן אומר: **מזבח של שילה של נחושת היה חלול ומלא אבנים** ואם כן מצאנו תנא שאומר שמזבח של שילה של אבנים היה, וכדברי רב, ואמנם בכריתא הקודמת מוכח שבשילה היה מזבח הנחושת, אבל רבי נתן חולק בזה (50).

רב נחמן בר יצחק אמר: מאי לא נסתלקה האש אלא בימי שלמה דקאמר בכריתא דמשמע דעד ימי שלמה היתה האש על המזבח, היינו דלא **נסתלקה לבטלה** שלא נתבטלה לגמרי.

היכי הוי? רבנן אמרי: שביבא הוה משדרא זיקי אש שמים היו יוצאים בשעת הקטרה ממזבח של משה שהיה מונח בשילה למזבח

בדבר, וכן לר"א בן יעקב הוא חובה בשל אבנים, והמלבי"ם [סוף יתרון] כתב שלרבי נתן היה מזבח של אבנים רק בשילה ולא בנוב וגבעון, ומשום כך לא הזכיר רק שילה, וכן רב שנקט שילה גם כן כונתו להוציא נוב וגבעון, והיינו משום שלדעתם לא היה חובה בהם לעשותו של אבנים, רק רשות, ולכן עשו כן רק בשילה, אבל ר"א בן יעקב שדורש "שלש פעמים אבנים" סובר שהוא חובה בשלשתם.

והנה התוס' לעיל שם הביאו מהפסוק בדברי הימים ששלמה הקריב אלף עולות על מזבח הנחשת שעשה בצלאל, וזה היה בימי גבעון, ועל כרחנו לומר או כפירוש רש"י שר"א בן יעקב לאו חובה קאמר, או כהשפת אמת שהיה שם מזבח של משה ומלאוהו באבנים, אבל לפי

[נט ב] יעווי"ש בהערות, ורק הדרשה של שלש פעמים "אבנים" הוא רשות, והר"י קורקוס [בית הבחירה א יג] נוקט בפשיטות שלר"א בן יעקב הוא חובה, ויעו"ש עוד בהערות לקמן.

50. לפירוש רש"י סובר רבי נתן שבשילה היה מזבח מנחשת ומלאוהו באבנים, ואין זה כלל אותו מזבח נחשת שעשה משה, ונחלק על הכריתא שהאש שירדה בימי משה נסתלקה בימי שלמה, [ומכח זה הוצרך רש"י לומר שר"א בן יעקב לאו חובה קאמר, עיי' בדבריו], וכן מבואר מדברי התוס' [נט ב ד"ה והלא].

אולם השפת אמת מפרש שלרבי נתן היה בשילה מזבח נחשת שעשה משה, ורק שמילאוהו באבנים, ואם כן אין שום מחלוקת

ומבארנין: מאי טעמא הוצרכו להוסיף על מדות המזבח?

אמר רב יוסף: משום דלא ספיק מקום המערכה לכל הקרבנות.

אמר ליה אביי: היכי אמרת דלא הספיק מקום הקרבנות, השתא מקדש ראשון דכתיב ביה "יהודה וישראל רבים כחול אשר על היב" ספיק להם מקום המערכה, מקדש שני, דכתיב ביה "כל הקהל כאחד ארבע רבוא" ותו לא, לא ספיק להם מקום המערכה?

אמר ליה רב יוסף לאביי: התם במקדש ראשון הספיק להם מקום המערכה משום דאש של שמים מסייעתן ונתאכלו הקרבנות מהר על גבי המזבח, אבל הכא בבית שני אין אש של שמים מסייעתן, לפיכך הוצרכו להרחיב את מקום המערכה⁽⁵¹⁾.

כי אתא רבין אמר רבי שמעון בן פזי לפרש הא דהוסיפו בני הגולה על המזבח משום שיתין, בורות לנסכים הוסיפו, כלומר משום דמעיקרא בימי שלמה סבור לפרש הא דכתיב "מזבח אדמה", פירושו שהוא [המזבח] יהא אטום באדמה ולא חלול, והבור של הנסכים היה על יד המזבח, ולא תחתיו כדי שיתקיים דין "מזבח אדמה", והיו הנסכין שותתין לרצפה אל הבור שליד

המזבח. ולבסוף בימי בית שני כשעלו בני הגולה סבור דשתיה כאכילה היינו דניסוך הנסכים הוא כהקטרת חלב, מה אכילה צריכה להיות מתאכלת במזבח, כלומר על האש, אף שתית הנסכים צריכה להבלע במזבח, ומשום כך הוסיפו בבנין המזבח כדי שהבור שעשו בימי שלמה יהיה בתוך שטח המזבח, ונקבים עשו בראש המזבח עד לבור כדי שירדו הנסכים לשם. ומאי פירושא ד"מזבח אדמה" לדבריהם? לא שיהא חלול, אלא ילפינן שהוא, המזבח, יהיה מחובר באדמה, שלא יבנו לא על גבי כיפום ולא על גבי מחילות אלא על האדמה, ובור של מזבח לא חשוב כיפין לפי שהוא צורך מזבח, כן כתבו התוס'.

אמר רב יוסף: כשחלה רב יוסף נעקר למודו ופעמים שאמר דבר ונזכר ששנה היפך וחזר בו, וכן הוא בסוגיין דאמר רב יוסף היכי אמרינן דטעמא דבני הגולה הוסיפו על המזבח משום דהוצרכו למקום יותר גדול מימי שלמה משום שהאש שסייעה בימי שלמה לא סייעה להם, והא טעמא לאו משום הכי הוא אלא היינו דתניא: כתיב בקרא "ויבנו המזבח על מכוונותיו" מלמד שהניעו בני הגולה לסוף מדותיו של המזבח, שנגלו להם מידות המזבח עד היכן ניתן להרחיב מקומו מה שלא נגלה לשלמה⁽⁵²⁾?! והקשו לו לרב יוסף דהיכי מצינן למימר הכי

שמים מסייעתן, מכל מקום לא יפחתו מל"ב אמה אורך ורוחב, כמבואר ברמב"ם [בית הבחירה ב ג], ומשום דמעלין בקדש ואין מורדין.

52. העולת שלמה כותב שיתכן לומר שמה

פירוש המלבי"ם שלר"א ב"י הוא חובה, ולא היה בנוב וגבעון מזבח שעשה בצלאל, יקשה לכאורה.

51. כתב השפת אמת שאף על פי שלעתיד בבית השלישי שיבנה בב"א יהיה בודאי אש של